

УДК 378.058.261

Н. М. Гаврилюк

З ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ АКТИВНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті обґрунтовується важливість використання теорії розвитку винахідницьких завдань (ТРВЗ) – методики у викладанні іноземної мови. Детально описуються прийоми та методи цієї методики.

Ключові слова: ТРВЗ – методика, студент-суб'єкт.

В данной статье обосновывается важность использования теории развития изобретательских задач (ТРИЗ) – методики в процессе обучения иностранным языкам. Детально описываются приемы и методы данной методики.

Ключевые слова: ТРИЗ – методика, студент-субъект.

The importance of creativity realization is highlighted in this article. Some methods of teaching are defined.

Keywords: creativity, student-subject.

Постановка проблеми. Багато прийомів, принципів і засобів навчання іноземної мови є відомими завдяки сукупній творчості педагогів, дослідників, викладачів. Їх дотримання в комплексі дозволяє збільшити обсяг навчального матеріалу й підвищити мотивації до оволодіння предметом, який вивчається. Провідна роль у навчально-виховному процесі належить прийомам керування аудиторією, підтримки дисципліни, привернення уваги, прийомам технології організації традиційних і інноваційних форм роботи на заняттях, взаємодопомоги студентів, засобам забезпечення ефективної перевірки знань тощо.

Найважливішими є такі чинники: вікові характеристики, професійний досвід, наявність досить сильної комунікативної мотивації, потенційні можливості предмета для успішного розв'язання завдань вищої школи: стимуляції пізнавальної мотивації студентів, максимальної соціалізації кожного, розвитку особистості, підготовки до діалогу культур. Важливими є і дидактичні прийоми: як зацікавити студентів практичним заняттям чи лекцією, як «нецікаве» перетворити в яскраве, як навчити творити тощо. Всі виявлені нами прийоми є апробованими на практичних заняттях з іноземної мови.

Прийнятим зараз є вважати ТРВЗ (теорію розвитку винахідницьких завдань) – методику як провідний прийом, як спрямування у роботі викладача і студента [1, с. 3]. Вибір за своєю чинністю проявляється в основі майже всіх інноваційних прийомів і засобів навчання, не лише іноземної мови, а також інших предметних спеціалізацій. ТРВЗ – методика має багато спільного з теорією пізнання і практичного формування особистості і спеціаліста. ТРВЗ – педагогіка як науковий і педагогічний напрям сформувався наприкінці 80-х років. В її основі лежить теорія вирішення винахідливих завдань школи Г. С. Альтшуллера. ТРВЗ – методика має за мету сформулювати сильне мислення і виховання творчої особистості, яка підготовлена до вирішення складних проблем у різних галузях діяльності через навчання в діяльності. Якщо поглянути метафорично на звичайну нитку і зробити з неї плетиво в кілька вузлів, то нічого особливого ми не отримаємо, але якщо утворити плетиво, то скільки розумових дій можна виконати завдяки їй. Вузлики – це сховані, не дуже виразно виявлені ознаки педагогічної діяльності, які підтримують один одного, взаємодіють. На перший погляд, образ примітивний, але це образ майстерності викладача, його вміння зацікавити слухача до предмету, використовуючи засоби і прийоми як цілісну систему.

Мета цієї публікації полягає в обґрунтуванні актуальності використання ТРВЗ – методики в процесі викладання іноземної мови студентам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема організації навчально-виховного середовища особистісно зорієнтованого спрямування є об'єктом вивчення провідних психологів, дидактів і лінгводидактів (І. Бех, Є. Бондаревська, Л. Варзацька, В. Краєвський, Л. Павлова, С. Подмазін, В. Сериков, А. Фасоля, А. Хуторський, С. Якиманська та ін.). У їхніх працях обґрунтовано перспективність особистісно зорієнтованої освіти – забезпечення творчої атмосфери, природовідповідний підхід до засвоєння навчального матеріалу, створення ситуації «живого спілкування» на основі комунікації, перцепції, інтеракції. Домінують в освітній парадигмі є інтерактивна педагогічна взаємодія.

Різні аспекти проблеми функціонування інтерактивних методів, прийомів і форм навчання в процесі мовленнєвого розвитку особистості представлені в працях українських лінгводидактів (Н. Б. Голуб, О. Горошкіної, І. Гудзик, Н. Солодюк, М. Пентиліук, Н. Подлевської, О. Караман та ін.).

Аналіз літератури з проблеми методів навчання засвідчив, що дидакти і лінгводидакти (Голуб Н. Б., Горошкіна О., Караман О., Когут О., Кучерук О., Пентиліук М., Симоненко Т., Солодюк Н.) комплекс-

сно і різноаспектно підходять до характеристики інтерактивних методів навчання, в основу яких покладають різні принципи.

На практичних заняттях використовуються чотири основних принципи загальноприйнятої педагогічної техніки:

Принцип свободи вибору [2, с. 8]. Існує велика кількість цінностей у житті і найбільш визнаний біблейський – це вибір. Одні ми ігноруємо, інших – дотримуємося, третіх – нехтуємо. Але серед них найбільше значення в навчанні має актуальне почуття вибору. У кожній своїй керуючій дії ми намагаємося вкласти в пояснення можливість вибору. Наприклад, вивчаючи граматику, викладач пропонує багато вправ, а студенти самі обирають будь-які з них, обов'язково мотивуючи свій вибір.

Принцип відкритості. Для того, щоб викликати зацікавленість, необхідно звертати увагу, конкретизувати вимоги засвоєння і використання. Наприклад, ставити проблеми такі, які студент зможе вирішити, виходячи з власних міркувань і читання методики (вивчення стилістики, лексикології, агробіологічної лексики тощо).

Студенти, з якими ми працюємо, звикли до так званих «закритих» завдань, тобто, коли чітко сформульоване завдання вимагає лише одну діяльність. Але ж наше життя ставить перед нами «відкриті» завдання і проблеми, які мають різні шляхи вирішення. Тому набагато цікавіше і корисніше буде подавати у вправах студентам «відкриті» завдання. Наприклад, тема для обговорення пропонується в комунікативно-спрямованих вправах. У зв'язку з тим, що метою навчання іноземної мови є оволодіння комунікативною компетенцією, то базовою одиницею має бути мінімальна одиниця мовленнєвої комунікації. Історія методики навчання іноземним мовам знає безліч думок щодо визначення такої одиниці. Нею вважалися висловлювання, мовленнєва модель (зразок), речення. Такі позиції залежали від особливостей методичних підходів до навчання мови, тому постає питання про вибір основної одиниці навчання, яка успішно забезпечувала б такий процес оволодіння мовою як засобом спілкування. Представники комунікативного підходу до навчання цією одиницею визначають мовленнєву дію як єдність, яка складається з мовленнєвої інтенції як мінімум двох співрозмовників, умов для спілкування і мовних засобів.

Принцип діяльності [2, с. 9]. Єдиний шлях до знань – це діяльність. При вивченні теми, для засвоєння знань студентами у формі діяльності, застосувати вправи зі збору матеріалів в оточенні, звертаючи увагу на застосування, що розширює і доповнює навички і вміння, нові зв'язки та співвідношення в різних моделях і контекстах.

Треба використовувати ситуації, що дозволяють застосовувати вміння і навички (відвідувати картинну галерею, де екскурсія проводиться англійською мовою; організувати зустріч з носіями мови, що вивчається).

Дати мовлення як доцільне знаряддя – це значить прокласти правильні шляхи між внутрішнім людським світом і словесним його вираженням, включаючи в словесне вираження ту емоцію, ті барви, той темп, ритм, той акомпанемент, які входять як нероздільні явища у людське мовлення.

Потурбувавшись, щоб поряд із фізичним, розумовим, етичним і естетичним вихованням людини не була забута така важлива, що стосується всіх чотирьох сторін життя, задача, як завдання розвитку мовлення. Тільки живе мовлення привчає людину до самостійної діяльності, професійного та загального в різних галузях і ситуаціях життя.

Письмова мова – вторинна, це просто керування, передача, запис усної мови. Але потрібні навички й розуміння істини, що усне слово завжди первинне, навіть в уяві, у пригадуванні, у творчості.

Образи значення, як і поняття, передані словом, не несуть інформації про значення слова – це основна трудність при навчанні іноземних мов і низький ефект корисної дії навчання. Подолання лежить у навчанні семантики. Робити акценти на цікавих випадках, щоб пояснити, як значення слова (а їх так багато в слові, в його семантиці) впливає на людську діяльність, на роботу кори головного мозку.

Принцип ідеальності (високе ККД) [2, с. 9]. Зміст цього визначення конкретизується спрямуванням на високе ККД. Слово «ідеал» вказує на пізнання шляху найефективнішого досягнення у підготовці спеціаліста, використовуючи «методику інтенсивного навчання». До них належать сугесподенція (Г. Лозанов, Л. Ш. Гегечкорі), емоційно-смысловий метод (І. Ю. Шехтер), релаксопедія (Є. І. Шварц), ритмопедія (Г. М. Бурденко, Я. І. Мархма) [5, с. 1]. Але для студентів термін «ідеальність» є малозрозумілим. Краще говорити про відповідність підготовленості. Велику роль має засвоєння лексики, яка необхідна справжньому професіоналу.

Найбільший ефект для досягнення ідеальності є врахування такого:

«Приваблива мета». Розпочинаючи заняття дуже часто ми ставимо абстрактну мету, яка, як правило, ніколи не сприймається студентами. Наприклад, розглядаючи граматичне явище чи конструкцію, викладач зазвичай каже: «Для того, щоб без помилок розмовляти англійською мовою, сьогодні ми розглянемо питальну форму англійського речення.» Де є помилка? А помилкою є те, що, промовивши вираз «розмовляти англійською мовою» ми одразу ж мету зруйнували. Студенти не уявляють, не знають, чи взагалі їм доведеться розмовляти з носіями мови, коли вони будуть розмовляти, за яких обставин.

Краще було б сформулювати мету так: «Сьогодні ми розглянемо ситуацію «англійського» магазину. Для того, щоб придбати собі товар, необхідно поставити запитання продавцеві. Речі можуть бути представлені малюнками».

«Здивуй!». Добре відомо, що ніщо так не стимулює розумову працю і не привертає увагу, як незвичайна річ.

«Фантастичне доповнення». Корисною є ситуація, коли викладач доповнює реальні ситуації фантастикою. Наприклад, перенесемо реальну ситуацію на сто років назад; змінимо значення одного слова на інше; придумаємо фантастичну рослину (квітка, яка виконує бажання), тварину; розглянути тему з незвичайної точки зору: наприклад, очима інопланетянина або древнього грека...

«Знайди помилку!». Спочатку студентів попереджають щодо виявлення помилок в усному мовленні або під час роботи над текстом, у якому викладач навмисне допускає помилки. Жести й інтонація зможуть підказати «небезпечні місця». Цікавою є робота зі «сніговим комом» помилок.

Викладачі знають, що найнепродуктивніший і, на жаль, найбільш розповсюджений спосіб повторення – традиційно-репродуктивний, але студенти часто віддають перевагу вивченню напам'ять, оскільки воно спрощує розумове зусилля [3, с. 13]. Існують інші шляхи повторення: активні і ті, що розвивають логічне мислення:

«Своя опора». Студент сам складає власний опорний конспект вивчення нового матеріалу або план відповіді. Чудово, коли студентам вистачає часу пояснити один одному свої конспекти. І не страшно, коли конспекти майже не відрізняються один від одного. Варіант: студенти обмінюються опорними конспектами і проговорюють тему, використовуючи конспект сусіда.

«Контрольне повторення». Студенти складають серію контрольних запитань до матеріалу, який розглядається. Потім одні ставлять запитання, а інші за викликом викладача або однокласника, який запитує, на них відповідають. Поступово необхідно привчити студентів до того, щоб система питань повністю враховувала весь матеріал.

Варіант: студенти працюють парами, по двоє над завданням.

«Повторення з розширенням». Студенти складають серію запитань, які доповнюють знання щодо нового матеріалу. Не обов'язково, щоб викладач на них відповідав! Нехай деякі з них (або всі) залишаються відкритими проблемами.

«Підсумок – опитування». Наприкінці заняття викладач ставить запитання, які спонукають до рефлексії заняття. Наприклад, що на занятті було головним? Що було цікавим? (Варто розрізняти головне та цікаве). Про що нове дізналися сьогодні? Чому навчилися? На одне й теж запитання відповідь можуть дати кілька людей. Погляди, можливо, і не збігатимуться. Головне викладачу не слід добиватися адміністративними мірами, щоб головним назвали саме те, що вважає саме він. Інша справа – він також може висловити свою думку.

Шкідливий і досить розповсюджений, на жаль, педагогічний прийом – покарання домашнім завданням з більшим обсягом та більшою мірою складності. Завдання давати необхідно, але з максимальною користю. Розглянемо ще деякі прийоми стосовно домашніх завдань.

«Обговорюємо завдання». Викладач разом із студентами обговорює питання: якими повинні бути завдання, щоб найкраще і якісно засвоїти новий матеріал. Талановитий викладач не дозволить маніпулювати собою під час такого обговорення, але завжди прислухається і до думок студентів. Такий прийом особливо добре спрацьовує при умовах, коли форми і типи завдань досить різноманітні.

«Три рівні». Викладач одночасно пропонує дво- або трьохрівневі завдання. Відповідно по-різному оцінюється балами.

Перший рівень – обов'язковий мінімум. Головна властивість цього завдання: воно повинно бути абсолютно зрозумілим і посильним для будь-якого студента.

Другий рівень – тренувальний. Його виконують студенти, які бажають гарно володіти мовою. Такі студенти звільняються від виконання завдань першого рівня.

Третій рівень – творче завдання. Воно виконується добровільно. Діапазон творчих завдань дуже широкий. Наприклад, розробка кросвордів, казок, тематичних збірок цікавих фактів, коміксів, плакатів, написання віршів. Ефективність навчання буде тим вищим, чим самостійніше виконуватимуться навчальні вправи на кожному з етапів навчання [6, с. 45].

Висновок. Взагалі у вивченні іноземних мов велику роль відіграють пам'ять словесна, слухова, зорова і тактильна, хоча провідна роль належить мисленню. Теоретичні знання із словотвору і семантики мають свої національні риси в кожній мові.

Пам'ять і знання лексики на семантичній і граматичній основах забезпечують легке свідоме сприйняття і відображення в мовленні потрібної лексики.

Готуючи матеріал щодо інноваційних засобів навчання, ми прийшли до думки, щоб розробити деякі прийоми ТРВЗ – методики. Щоб вправи і завдання включали нетривіальні ідеї й підходи до навчання. У подальшій своїй роботі плануємо розробляти нові підходи та прийоми під час викладання іноземної мови студентам.

Література:

1. Альтшуллер Г. С. Как стать гением: Жизненная стратегия творческой личности / Г. С. Альтшуллер, И. М. Верткин. – Минск : Беларусь, 1994.
2. Гин А. Приемы педагогической техники / А. Гин. – Гомель : ИПП «Сож», 1999.
3. Гнаткевич Ю. В. Про деякі психолінгвістичні умови інтенсифікації навчання активної лексики / Ю. В. Гнаткевич // Методика викладання іноземних мов. – К., 1980. – Вип. 9. – С. 19–24.
4. Кратасюк Л. Інтерактивні методи та форми в процесі взаємопов'язаного навчання мови й мовлення / Людмила Кратасюк // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 165–167.
5. Кулябцева В. О. Досвід роботи з інтенсивного навчання англійської мови / В. О. Кулябцева // Англійська мова та література. – 2003. – № 6. – С. 1.
6. Скуратівська Г. С. Навчання писемного англійського професійного мовлення студентів фінансово-економічних спеціальностей / Г. С. Скуратівська // Англійська мова та література. – 2003. – № 1. – С. 45.